ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77. С. 85–101
Ukrainian Literary Studies. 2013. Issue 77. P. 85–101

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

УДК 821.161.2-31.09О.Гончар

ТВОРЧА КОНЦЕПЦІЯ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА В РОМАНІ «ПРАПОРОНОСЦІ»

Володимир ПРАЦЬОВИТИЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000

Простежено як письменник у межаж соцреалістичного канону зумів у художньому творі зберегти національне обличчя і відтворити унікальний український світ, на якому виразно позначилося його світовідчуття, зумовлене традиціями, звичаями, менталітетом, генетичною складовою та родинним вихованням.

Ключові слова: роман, романтизм, герой, образ-характер, авторська позиція.

Олесь Гончар пройшов дорогами Другої світової війни. Перебуваючи у вирі воєнних дій під загрозою смерті, боєць поклявся, що «вирізьбить на камені» розповідь про воєнні події, якщо залишиться живим. Доля зберегла життя Олесеві Гончару, він виконав свій письменницький обов'язок, опублікувавши збірку оповідань «Модри Камень» (1948), повість «Земля гуде» (1947), трилогію «Прапороносці» (кн. 1. – «Альпи», 1946; кн. 2 – «Голубий Дунай», 1947; кн. 3 – «Злата Прага», 1948), романи «Людина і зброя» (1960), «Циклон» (1970), в яких висвітлив воєнну тематику. Найбільш популярним став роман «Прапороносці», який витримав понад 150 видань різними мовами.

Трилогія «Прапороносці», в яку О/ Гончар щедро вклав особисті відчуття воєнних жахів, викликала і досі викликає великий інтерес як феноменальне явище української національної літератури. Цей твір багато-гранний, неоднозначний, багатовимірний, і тому цілком закономірно спонукає до різних трактувань та оцінок. На думку Павла Загребельного, О. Гончар привніс у літературу нове світобачення, він «відчинив не зауважувані нами двері і відкрив для нас цілком новий, небачений світ: нове бачення людини і життя, нові барви, нові слова, нову стилістику. Гончар сміливо розламав замкнені рамки прозової мови, що утвердилася наприкінці 40-х років в українській літературі, рішуче відкинув усі перепони та обмеження, показав нам не тільки безмежність людини й світу, а й безмежність мови, безмежність літератури. Це був справді революційний злам в українській прозі, на небосхилі нашої літератури зійшла нова зоря, і це була Гончарова зоря» [6, с. 89–90].

© Працьовитий Володимир, 2013

Нове світобачення О. Гончара зумовлене національними орієнтирами. Його світогляд твердо опирався на український ґрунт. І величезна заслуга письменника в тому, що в межах соцреалістичного канону йому вдалося зберегти у творі український колорит та національно-політичні ідеали.

Роман «Прапороносці» – це мілітаристський твір, який возвеличує визвольну місію Червоної Армії на Заході. Письменник опоетизував постать воїна-визволителя: «Так ось який він, боєць армії-визволительки… Десятиліттями його оббріхували. Десятиліттями народам світу говорили про нього неправду. Тепер він, почувши заклик знемагаючої Праги, прийшов сюди залізним маршем, високо випростався на своїй уквітчаній машині, народи можуть нарешті подивитись на нього зблизька. Оповитий сяйвом Сталінграда, озброєний посланець молодого стомовного світу, він став для них надійним взірцем, показавши, як треба захищати свою волю і честь, як треба карати ворогів людства. Великий справедливець, він власним грудьми захистив народи світу, по яких могутні розбійники мали пройтись потоптом» [5, с. 457]. У такий спосіб автор прославляв визвольну місію Червоної Армії та підтверджував поширення більшовицьких ідей на Заході. Ідеологічно лінію соціалістичного реалізму О. Гончар чітко витримав, і це помітно в багатьох епізодах трилогії. Письменик показує, як Хома Хаєцький пильним господарським оком оглядає Європу, хоче всюди навести лад і дає влучні характеристики європейцям, відчуваючи свою зверхність над ними: «Куди їхнім коням до наших! Вони в них задихаються від ожиріння серця!.. Легкодухі, як їхні господарі! А гляньте на нашу дрібноту. Така ж густа і туга, як і наші люди. Скрізь пройде!..» [5, с. 128], – оцінює він трофейних коней – бельгійських, французких та угорських, які подібні до своїх господарів.

Хома задумав перебудувати Європу на свій лад. Звичайно, за бажаннями Хоми Хаєцького виразно проглядалася ідеологічна складова – прагнення більшовиків утвердитися в Європі і нав’язати європейцям свою систему цінностей. Але саме за допомогою гумору та іронії, які використав О. Гончар при створенні образу невгомонного подоляка, письменникові вдалося пом’якшити гостроту совєтської ідеологеми. Зацікавленість єропейськими справами випливала з національного характеру подоляка, якому хотілося до всього докласти свою руку. Хому цікавило все, до всього він докопувався. Справді, він дедалі менше сушив собі голову домашніми справами та своєю телицею. Щодо цього він цілком поклавдався на Явдошку. А самого його все більше обсідали європейські та міжнародні справи. «Отож, громадяни європейці, – раптом звер-тається подоляк до уявної громади європейців, – отож! Не для того ми вас визволяли, щоб ви замість старих фашистів та понаставляли нових, у демократичних штанях!» [5, с. 234]. Хома турбувався європейцями, наче сам готувався завтра-позавтра стати їхнім дипломатом.

Бажання перекроїти Європу на свій лад проглядається і в інших персонажах. Бійці запитують Воронцова, які колії будуть після війни, і хто до кого буде пристосовуватись, адже в Європі вужча залізнична колія. Воронцов відповідає: «Тільки не ми… Хіба ви не знаєте, товариші, що поїзд на ширшій колії тримається стійкіше? Пускай, гони на повну швидкість…» [5, с. 235].

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

Деякі міркування майора Воронцова абсурдні за своєю логікою. Мимоволі визнаючи досягнення європейців у різних сферах, комісар намагається підкреслити, що соціалістичний спосіб життя явно переважає над капіталістичним: «Багато у них всякої всячини, – замисливши, каже майор. – Багато є в них речей, що вражають блиском нашого бійця… Нам було не до того. Цяток не робили, одежина абияка. Наші жінки, матері й дівчата за ці роки забули про святові вбрання. Чоботи та армійська ватянка стали одягом цілого народу… Але зате які багаті ми з вами у чомусь незмірно важливішому. Багаті вченням своїм, правдою своєю, що її несемо на наших ленінських прапорах… Скажіть, у кого з них є така держава, – поступово підвищував голос майор, – котра вистояла б, як скеля, в отаку бурю?» [5, с. 314]. Можливо, у цьому епізоді О. Гончар і не думав вкладати якийсь підтекст у слова комуністичного пропагандиста, але це само собою вийшло – «чоботи та армійська ватянка», які стали одягом для цілого народу, аж ніяк не могли вивищити цей народ над єврепейцями, хоч би якими демагогічними доктринами це не обґрунтовувалося.

Та найважливіше тут інше: за видимими соцреалістичними постулатами, яких не цурався О. Гончар, як шило з мішка, вилазить його українське етноментальне єство. І тому цілком природно він змушений був роздвоюватися на совєтського письменника та українського патріота, що неминуче позначилося на художній тканині твору.

Відтворюючи битву між двома імперіями – більшовицькою і фашистською, – О. Гончар пов’язує зображені події з українськими традиціями та звичаями, менталітетом та світоуявленням українців. Чингіз Айтматов підкреслював, що в його художницькій природі «добре поєднується український національний дух з широтою поглядів сучасного художника, з вселюдськістю мислення» [1, с. 244]. Письменник вміло використовував українські символи та архетипні образи. Коли Хома Хаєцький, ставши старшиною, очищав вози від зайвого мотлоху, то в руки йому попав рушник: «Взяв гаптований рушник на руки, розгорнув, і гілляста калина зачервонілася до бійців далекими рідними краями, тьохнула вишитими соловейками.

– Патку мій, патку! Власними руками Явдошка ці узори виводила!.. Давно зберігав, а ниньки розлучатися маю… Не осуди, жінко, не осуди, любко! Пускаю твої вишивані соловейки на високі гори! Летіть, коли вже на те пішло!..

– Не викидай, Хомо, – запротестували товариші. – Халяви кинь, а рушник залиш!

Хаєцький постояв якусь мить, вагаючись, і нарешті послухав ради. Згорнув свою барвисту пам’ятку, поклав до кишені.

– Не багато заважить. Може, навіть легше буде з нею в поході» [5, с. 330–331].

У цьому епізоді письменник показав, як тісно переплетені в душі українця любов до дружини, до родини, до рідної землі. Мікрообрази калини, соловейка, вишиті на рушнику, повертають Хому Хаєцького у рідну стихію. Водночас у цьому епізоді автор відтворює психологічний стан українців, які навіть на війні не втрачають почуття краси та вірності своїм ідеалам – вишиті калина та соловейко нагадують воїнам про домівку, про вірну дружину та домашній затишок – про

Україну. Тут виразно проявилося бажання письменника творити український художній світ, наповнювати його властивими йому атрибутами. Щирість, відвертість, навіть деяка сентиметальність письма свідчать про велику залюбленість письменника у красу рідного краю і захоплення його символами. І це замилування національними атрибутами як одна з основних ознак творчої манери О. Гончара не заслоняло жорстокої правди дійсності. Георгій Ломідзе, розкриваючи таємницю художнього обдарування митця, підкреслював, що «твори О. Гончара незмінно насичені пафосом дійсності, пафосом великих і суттєвих проблем сучасності. Він пише про те, що добре знає, з чим зіткнувся безпосередньо, що його зачепило – обрадувало чи засмутило. В усіх романах і оповіданнях письменника явно чи приховано проглядається його особистість, його авторська позиція. Він із тих письменників, які не приховують своїх симпатій, які завжди займають визначену, недвозначну морально-соціальну позицію щодо насущних питань нашого часу» [7, с. 267].

За стильовою манерою О. Гончар – романтик. «Усі ці постійно акцентовані письменником прикмети героїзації та поетизування обумовлені романтичними засадами художнього мислення О. Гончара, його прагнення на основі недавніх героїчних подій створити новітній епос» [12, с. 37–38], – зазначав Анатолій Погрібний. Але такий підхід до зображення героїчних подій – це не тільки художній прийом. О. Гончар «романтик за покликанням, за характером сприйняття світу, за тими звуками, шелестінням, за тією глибиною, прихованою від звичайного слуху музикою, яку він уловлює в навколишньому світі чи створює сам, збагачуючи наше уявлення про чарівну принадність життя» [7, с. 268].

Олесь Гончар – митець-пошуковець, який «шукає сильне, поетичне, непокірне, бунтівливе, незаплямоване, піднесене, красиве, творче в людині. Він змальовує людей одухотворених, одержимих, народжених для боротьби й подолання труднощів» [7, с. 268]. У романі «Прапороносці» «вони ніби вищі за нормальний людський зріст, і ця висота відповідає їхньому характеру, їхній духовній суті» [7, с. 269]. Романтизм дає змогу піднести героя на п’єдестал і возвеличити його, зробити кращим, вищим і незвичайним. І саме цього добивався О. Гончар у трилогії «Прапороносці».

Але романтизм, який був поширеним в українській літературі і давав можливість письменникам возвеличувати і прославляти героїв совєтської доби, не міг конкурувати з соціалістичним реалізмом, і тому дослідники намагалися навіть деякою мірою оправдати Гончареве захоплення цією стильовою манерою. Валентин Оскоцький у «Монолозі на захист романтики» намагався реабілітувати О. Гончара, вважаючи, що його романтизм «зовсім не протистоїть суворому реалізмові і навіть не нейтрально сусідить з ним, але, перебуваючи наче в одному полі тяжіння, інтенсивно взаємодіє, проникає в нього і в цьому поєднанні утворює нову синтетичну якість» [10, с. 277].

Українські совєтські письменники часто поєднували романтичні уявлення з реаліями життя, що дозволяло творити нову художню якість. В умовах соцреалістичного канону письменники і дослідники художньої творчості навіть вишукували різні компромісні формулювання, щоб не викликати підозру пильних

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

більшовицьких стражів ідейної чистоти совєтської літератури. Але О. Гончар ніколи не ховався за кучерявим фразами, не вдавав, що не розуміє, про що йдеться. Він завжди прямо і відверто відстоював свої ідейно-естетичні принципи. У доповіді на Третьому письменницькому з'їзді СРСР О. Гончар відверто сказав: «Кажучи про стильові течії нашої літератури, хочеться підкреслити, що романтика – не примха письменника, а його світосприйняття, вираження його творчої індивідуальності, і, як усяке інше сприйняття життя, воно здатне виразити правду народної душі, правду національного характеру» [4, с. 34].

Водночас у романі «Прапороносці» виразно проявилося ідеалістичне романтичне уявлення про війну О. Гончара. «Ідеалістичне наставлення українців проявляється головне в тому, що всіма їхніми думками й вчинками керують не загальні категорії розуму, а насамперед суб'єктивні чинники, що мають своє джерело у почуванні та волі. Отже не об'єктивна правда, якою вона представляється нашим очам, а "правда" з сильними домішками фантазії, "правда" така, якою ми хочемо її мати, становить підставу наших рішень та вчинків» [8, с. 296], – зазначав Іван Мірчук.

Ідеалістичне світовідчуття неминуче позначилося на художньому мисленні письменника. О. Гончар у своїм ідеалізмі вірив у вроджену людську доброту, потяг людини до краси та високої моралі. За свідченням Акопа Салахяна, О. Гончар «завжди відзначався вмінням бачити в людях красиве, благородне, світле» [13, с. 254]. Він намагався зображувати не зло, жорстокість та варварство, які супроводжували Другу світову війну, а возвеличувати воїнів у їхніх діяннях проти цих потворних явищ.

Письменник не стільки відтворював реальну дійсність, як творив унікальний художній світ, зумовлений його світовідчуттям. За твердженням Степана Пінчука, лірико-романтична стихія «Прапороносців» полягала в тому, що письменник «не ставив перед собою завдання дати скрупульозний аналіз зображуваних подій на тлі світової історії, побутописати війну у всіх її непривабливих деталях, з усіма його психологічними проблемами, людськими суперечностями. Для нього було важливим відтворити високий бойовий пафос тих днів, воїнських подвигів, учасником і творцем яких він був сам. Не скупченістю і розмаїттям проблем вражає нас цей твір, а важливістю і високою поетичністю втілення головної проблеми – показу високоморального світу, політичної зрілості і душевного благородства радянських людей в солдатських та офіцерських мундирах, людей, що визволяли Європу від мракобісся фашизму» [11, с. 476].

Разючу спільність «Прапороносців» О. Гончара зі «Словом о полку Ігоревім» помітив Степан Пінчук: і в жанровій близькості (роман-поема – повість-поема) і в ідейно-творчому задумі – прославленні героїчного подвигу українців за межами рідної землі, – і в бадьорій, піднесеній, урочистій тональності. «Епіграфами до частин роману Олесь Гончар ніби вперезав свій твір у коло тих високих проблем та ідей, які надихали колись безіменного співця» [11, с. 478]. Тобто, пов'язуючи художній текст з «Словом о полку Ігоревім», автор вмонтував його в тисячолітню історію України з її болями, стражданнями, невирішеними проблемами та сподіваннями.

Вся увага автора зосереджена на вчинках, почуттях та переживаннях героїв, в яких виразно вимальовується внутрішній світ українців. «І над усім витає дух краси й романтики – той чистий струмінь Гончарового ліризму, що є найпершою окрасою сучасної української прози» [14, с. 103]. Тому тут варто говорити не стільки про реалістичне вітворення дійсності, як про романтичну естетично-поетикальну інтерпретацію воєнної дійсності.

У романтичній інтерпретації зображених подій у романі «Прапороносці» О. Гончар майстерно відтворив атмосферу воєнного часу і за всієї його сили ідейного звучання в художньому творі узагальнив досвід певного покоління людей: «цей твір особливий своїм настроєм, своїм ладом, тональністю, первозданністю і щемкістю» [9, с. 114].

Олесь Гончар – глибокий аналітик і глибокодумний філософ, який осмислював актуальні проблеми української дійсності у вимірах часу. Найхарактерніша особливість творчого мислення митця – «історизм, прагнення зв'язати долі героїв з магістральними подіями епохи. Людина і час, народ і час – ця наскрізна тема робить творчість Гончара дуже цільною, де кожен твір сприймаєш як необхідну частину єдиної величезної епопеї» [15, с. 248]. Він дивовижно відчував простір і вмів його яскраво відтворити. Письменник показав, як перебуваючи в лавах Червоної Армії за межами рідної землі, українці повертаються обличчям до України: «Світ, до захмеління прекрасний, розступався на всі чотири боки від них. Далеко праворуч на захід рум'янілись під вчорашнім сонцем білі вершини гір. Чи стрімкі то гори біліють, повиті хмарами-оболоками, чи, може, далека Україна біліє черідкою хат?» [5, с. 102]. О. Гончар вловлював сам дух епохи – «органічний синтез минулого і сучасного, історії і сучасності наповнює твори Олеся Гончара філософським смислом, атмосферою напружених гуманістичних шукань» [15, с. 249–250].

Перша книга «Альпи» розпочинається епіграфом зі «Слова о полку Игореве»: «О Русская земле! уже за шеломянемъ еси!» Варто звернути увагу на те, що в епіграфі слово «Русская» написано з двома «с», а в оригіналі пишеться з одним «с». Ніби незначна помилка, напевно свідомо допущена редактором, але дуже показова, яка свідчить, що навіть в таких дрібницях совєтська система корегувала вербальний світ у бік Москви, ігноруючи закони граматики. Але більшовики ігнорували не тільки закони граматики, для них не існувало жодних правил, жодних моральних застережень – засоби завжди виправдовувалися метою, і ця порочна практика антилюдяності постійно супроводжувала совєтський режим у воєнний час. У такому коловороті був О. Гончар – благородний і принциповий письменник, який, як справжній патріот України, завжди намагався зберегти своє українське обличчя, часом бодай натякнути на те, про що не можна було відверто говорити. Подаючи родословну Євгена Черниша, який повернувся на Україну з-за Волги, автор наголошує: «З наших, українських він, із тих, що на заслання їх при цареві гнали» [5, с. 78].

Юрій Бойко загострив увагу на тому, що «природна сила таланту пробивається у нього крізь шкаралупу виховання, утертої фразеології й шабльонованої совєтської психології. Його талант зв'язаний з його підсвідомою

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

сферою, з тією «святая святих», куди не сягає навіть совєтська вихова і де вкорінилася спадщина крови, голос українських предків, відгомони української культурної спадщини» [3, с. 137]. І тому, про що б не писав О. Гончар, позиція українського національного митця залишалася незмінною.

Головну увагу письменник зосередив на героїчній вдачі українців. Автор піднесено описував подвиг Самійла Поліщука, який власноручно знищив шість ворожих танків: «Ревуть, насуваються все ближче, пашать пекельним смородом газів… А вінницький тракторист стоїть по плечі в сухій, надійній землі і, затиснувши пляшку КС у руці, чекає, чекає… Чекає, бо не хоче, щоб ці сліпі потвори перейшли через нього і знову поповзли з пекельним гаркотом на Україну, сіючи всюди горе і смерть. Бий і пали!» [5, с. 80].

У канву роману О. Гончар вплітав розповіді про різні території України та їхніх представників. Передчуваючи наближення смерті, Гай сповідається перед Чернишем: «Я не зрадник і не злодій, поганого нічого не вчинив. За святе діло й умерти легко… Коли мого брата й інших партизанів привезли з лісу пов’язаних і під’їхала безтарка вже під саму шибеницю, щоб їх вішати, то баби всі заголосили, ой як заголосили! А він поглянув навколо і каже: Жалко покидати тебе, рідне Полісся, і тебе, високе ясне сонце!.. Але я ні в чому не каюсь!» [5, с. 82].

Авторська позиція О. Гончара, зумовлена українським сприйняттям гармонії та краси, проявилася при характеристиці дійових осіб: «У Брянського юнацьке вродливе обличчя з тонкими рисами, безкровне, але худе. З-за довгих білих вій уважно дивляться голубі, без блиску, очі… Брянський, з туго перетягнутим станом, з білявою пишною чуприною, стоїть, облитий променями призахідного сонця. «Як соняшник у цвіту» [5, с. 69], – думає Черниш про нього. «Такий маленький, жвавий, білявенький… Даремно бійця не скривдить… Славний такий…» [5, с. 201], – характеризує Брянського Шовкун, наголошуючи на його благородстві, порядності та гуманному ставленні до воїнів, що було дивиною для інших. «Стриманий і приховано-ніжний… Упертий і вимогливий до найменшого. Заклопотаний нескінченними проектами удосконалення мінометів і стрільби» [5, с. 201], – уявляє собі Брянського Шура Ясногорська після розповідей Шовкуна. Звичайно, образ-характер Юрія Брянського ідеалізований, але ця ідеалізація продиктована традицією української літератури – утверджувати красу, гармонію, доброзичливість та гуманізм.

На образах-характерах виразно позначилася печать українського світовідчуття. Образи-характери створені за українськими ідейно-естетичними принципами. Брянський – будівничий за натурою і тому творчо підходить до воєнного ремесла навіть в умовах руйнівною стихії війни. Він винайшов спеціальне обладнання для коней в гірських умовах, яке називають «Сідлами Брянського». І кожен воєнний епізод він оцінює по-своєму: «Навіть найменша операція батальйону виступала перед Брянським або “неохайною”, як він говорив, з зайвими жертвами, або зробленою точно, красиво, з найменшими втратами» [5, с. 95].

Чіткої індивідуалізації героя письменник досяг не тільки за допомогою портретної характеристики, а й показував особливий спосіб його мислення,

послідовні й логічні дії та вчинки, які зумовлені його характером. У межах соцреалістичного канону О. Гончар намагався утвердити високі морально-етичні ідеали, характерні для українців. У відповідальний момент, перед боєм, Брянський ділиться з бійцями своїми роздумами про життя і смерть, які перегукуються зі «Словом о полку Ігоревім»: «Є, товариші, речі страшніші за смерть: ганьба. Ганьба перед Батьківщиною. Товариші, цього бійтеся більше, ніж смерті. У кожного з нас є дома або мати, або дружина, або діти, або наречена. Вони дивляться на нас звідти, з-за Пруту. То дивиться на нас їхніми очима сама наша Батьківщина, що доручила нам відстояти її честь і незалежність» [5, с. 84].

Важливе значення для українця має любов та віра в любов. Згадуючи свою кохану дівчину Шуру Ясногорську, Брянський вважає, що найвища краса, це «краса вірності»: «І хай би довелось мені ще бути на фронті двадцять, тридцять років… Бути ще сім раз пораненим… Посивіти, постаріти, а я все залишився б їй вірним» [5, с. 118–119]. Юрій Брянський – однолюб, і він цим гордиться: «Тисячами різних граней світиться кожне людське серце. І от тільки в нас, між нами, ці тисячі граней усі, до останньої, світилися однаково, вірніше – гармонійно, співчутливо» [5, с. 119]. Він не ідеалізує свою кохану: «Не тому, звичайно, що вона найкраща в світі, ні, я не ідеаліст. Але саме таку, а не інакшу, не гіршу і не кращу, я тільки й можу любити, і для мене в цьому розумінні вона найкраща в світі. Тому я так вірю і собі, і їй… І я радий, що вродився таким… єдинолюбцем – чи є таке слово? Як нема, то хай буде, – бо саме це єдинолюбство робить мене багатим і сильним. Я відчуваю себе завжди багатим і сильним. От чому я й говорю, що найвища краса – це краса вірності. Люди, які накидаються на все, розмінюють свої почуття направо й наліво, по-моєму, кінець кінцем мусять відчувати себе злидарями» [5, с. 119–120]. Єдинолюбство – це визначальна риса українців, яка сформувалася в складних умовах життя та боротьби за самовизначення, і тому віра в любов, впевненість у тому, що на тебе чекають, надавали воїнам сили та наснаги, спонукали до звитяги та героїзму.

У Брянського відчуття краси невід'ємне від патріотичних почувань, які виразно проявлялися навіть у воєнних буднях: «Все, все ми віддаємо тобі Батьківщино… Все! Навіть наші серця. І хто не звідав цього щастя, цієї… краси вірності, той не жив по-справжньому» [5, с. 121], – говорить він.

Роман «Прапороносці» пройнятий антивоєнним пафосом. О. Гончар особливо загострює увагу на трагізмі ситуації, показує, що війна забирає найкращих українців. Тільки коли загинув поліщук Гай, «усі побачили, який він був гарний, стрункий, широкогрудий – справжній красень. І шовковисті біляві брови лежали на задимленому обличчі, як два волотки тирси – степової співучої трави, занесеної сюди із східних степів буйними вітрами. Боєць і тепер довірливо й трохи здивовано дивився в чисте небо, а його очі були ще синіші за небо, прозорі, як камінь сапфір. І найдивніше було, що в руці боєць ще стискав свої сині васильки. Обпалені вибухом, вони тепер нагадували жмут іржавого колючого дроту. Хтось попробував взяти їх з Гаєвих рук, але мертва рука так міцно затисла квіти, що її годі було розчепити. Так і залишили його з тими васильками в руці, з польовими квітами рідного краю» [5, с. 105].

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

Образ поліцука Гая змальований у світлих тонах, незважаючи на трагізм ситуації. І тут на його зображення накладається відбиток українського світогляду письменника – він згадує про «степ», «буйний вітер», «чисте небо», «сині очі» і, особливо, «васильки в руці, з польовими квітами рідного краю».

Зі симпатією змальований образ-характер політрука Воронцова, який став батьком для багатьох бійців батальйону. Він був сибіряк, родом з Ачинська. Але й тут на образі-характері позначилася авторська печать. На події він реагує з позицій українських морально-етичних ідеалів. Коли веселий сержант хвальковато розповідав товаришам про свої ловеласівські пригоди, про те, з якими хитрощами він завжди виходив сухим з води, вдало приховуючи гріхи від своєї дружини, то майор Воронцов зразу ж прореагував на це:

«– Чим ви похваляєтесь? – запитав він, наче сержант чимось образив його. – Своїми зрадами?

– Зрадами? – сержанта різонуло це важке слово. – Які ж це зради, товаришу політрук? Це внутрішня моя політика – сімейні діла!

– А сім'я що, по-вашому? Онуча? – грубо запитав політрук. – Схочу – обмотаю ногу, схочу – викину, замотаю іншою?.. Хіба сім'ї наші це не ті самі клітини, з яких складається наша держава, наша сила?

– Атом! – басовито сказав стрілець-радист, спускаючи ноги з верхньої полиці. – Первинне ядро.

– От-от, саме ядро… І хіба не з цього ядра починається школа нашої витримки, дисципліни, вірності? Чи не тут наші діти починають проходити свою першу допризовну підготовку? Вони дивляться на вас… Вони на родинних прикладах уже вчаться і громадської порядності. А ви… хвалитесь» [5, с. 209].

В уста майора Воронцова О. Гончар вкладав власні думки про сім'ю, про її роль і функцію, про кохання, про вірність і елементарну порядність. У такий спосіб письменник порушив ті проблеми, які цілеспрямовано ігнорувала совєтська система, відсуваючи людину з особистими прагненнями, болями та стажданнями на задній план.

Воронцов того вечора розповів бійцям легенду про лебедів, у яких нібито існує великий закон: самець і самка паруються раз, на все життя. І коли одне з них гине, то гине й друге. «…І якщо подруга залишилась сама, – розповідав Воронцов, заплющивши очі, – то робить так: знімається з тужливим ячанням високо-високо в небо, забирається на страшенну височінь – ледве мріє… І потім враз, склавши крила, з останнім співом-криком шугає звідси строчма вниз…» [5, с. 209]. Ця легенда органічно доповнює роздуми Воронцова про любов, сімейну вірність і самопожертву героїв.

У романі «Прапороносці» О. Гончар використав форму дискусії про любов, про право на любов, про можливість насолоджуватися коханням після смерті коханого. Роздумуючи про право Євгена Черниша кохати Шуру Ясногорську, Сагайда закликає в судді Юрія Брянського: «Уявляєш собі, як він відповів би на це складне питання? Осудив би він їх чи ні? По-моєму – ні. По-моєму, таке він схвалив би. Бо тут не пустощі, не жарти, тут люди згоряють. Хіба чистою, справжньою любов'ю образиш його пам'ять? Хіба, приміром, для мене або для

тебе було б щось кривдне в тому, що людина, якій я бажав дати щастя, знайде-таки його десь-інде після моєї вимушеної посадки? Я ж не який-небудь дикун, скіф, що, даючи дуба, нібито наказував і жінку свою вбивати та класти поруч із собою в могилу. Я, навпаки, заповів би друзям берегти її, любити, ощасливити… Гинучи сам, я хотів би, щоб моє кохання було, як прапор, підхоплене іншим і чесно пронесене ним далі, крізь усе життя… Щоб у ваших почуттях билося моє почуття, щоб у вашій вірності жила моя вірність. Та кому б із нас не хотілося навіть після своєї смерті залишитися взірцем для інших? Взірцем не лише в подвигах та бойових ділах, а навіть і в своєму найінтимнішому…» [5, с. 350–351]. У цих словах письменник відтворює уявлення українців про те, що для них кохання – це не жарти, не пустощі, а велике і чисте почуття, яке придає сили та снаги і допомагає вижити в найскладніших ситуаціях.

Совєтська література була безбожна. І кожен письменник мав бути атеїстом, принаймні, він мав це декларувати. О. Гончар ніколи публічно не висловлювався відносно свого віросповідання, і тому невідоме його ставлення до Бога, хоча окремі герої посилаються на Всевишнього, як це зробила дружина Хоми Хаєцького Явдошка у листі до нього. Але у романі «Прапороносці» наявні елементи ідеалістичної світобудови. Після смерті Юрія Брянського «Ясногорській здавалось, що всюди він тут продовжував жити. Продовжує спонукати й підтримувати, дозволяти й забороняти, діяльно втручається повсякчас в життя своїх бійців» [5, с. 231]. Їй здавалося, що його душа не покинула землю і на кожному кроці опікувалася нею. І про це свідчить епізод, коли Шура Ясногорська зустрілася з Євгеном Чернишем: «Вони разом подумали про Юрія. Брянський наче зійшов сюди з далеких Трансільванських гір, і став між ними, і дивився на обох. Суворий, осяяний, якийсь аж крилатий, мовби весь час летів до сонця. Обоє мовчали, звертаючись думками до нього, питаючись в нього поради, звіряючи з ним своє сумління, як шлях по нерухомій зірці» [5, с. 80]. І тут йдеться не тільки про зразок командира і людини, на якого рівнялися Євген і Шура. Тут проглядається ідеалістичний погляд на світ, уявлення про те, що душа після смерті продовжує жити і охороняти своїх близьких від злих намірів та необачних вчинків.

Шура Ясногорська – це ідеалізований образ, ідейне призначення якого було спрямоване на те, щоб утверджувати віру в велику силу кохання. «Вона увібрала в себе золото народної душі. Найвища ж її краса – краса вірності – те, що й становить естетичну принадність давньоруської жінки-патріотки Ярославни» [11, с. 480], – підкреслював С. Пінчук. Її поведінка позначалася на внутрішньому стані багатьох бійців. Коли Шура Ясногорська не прийняла залицяння ад'ютанта Сперанського, кожний боєць сприйняв це як свідчення особистої вірності. Кожний відчув посвідчення чистоти та величі. «Після цієї історії Ясногорську називали в розмовах не інакше, як Вірною. Вірна!.. Найбільше раділи з цього її нового імені мінометники, вони весь час десятками очей і вух стежили за її поведінкою в батальйоні. І насамперед вони вважали б себе кровно ображеними, коли б Ясногорська – наречена їхнього славного командира – дала підставу називати себе не так» [5, с. 226].

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

Олесь Гончар показує, якою магічною силою володіє дівчина, як сама її присутність підносить і надихає бійців на благородні вчинки: «Доки Шура перебувала на вогневій, жодне погане слово не зривалося ні в кого з уст. Не лише розмови, а й навіть погляди бійців прибирали якось цнотливого виразу. … Хлопців ніхто не попереджав заздалегідь, щоб вони поводилися саме так, виходило у них це само собою, просто тому, що перед ними була наречена їхнього героя командира, що вона була Вірна, що вона своєю вірністю й дівочою чистотою мовби облагороджувала і їх самих» [5, с. 227]. Та й не тільки на українців Ясногорська мала магічний вплив. Покидаючи роту, Багіров відкликає Ясногорську вбік і говорить із зворушливою таємничістю: «Може, там хто буде в'язнути до вас… Або говорити різні такі слова… нехороші. То ви нам скажіть. Тільки скажіть! А ми вже його розпишемо по-гвардійському» [5, с. 229].

Однією з найважливіших ознак творчої манери О. Гончара було те, що він не творив штучних, схематичних типів, підпорядкованих визначеній ідеї. Письменник завжди шукав способи і засоби, щоб наповнити героїв живою художньою плоттю. Зосереджену увагу на зовнішніх ознаках він часто поєднував з глибоким проникненням у внутрішній світ персонажів. Особливо це помітно на образі-характері Шури Ясногорської, яка зазнала тяжкої втрати. Її коханий загинув, але зболіла її душа прагнула любові, і тому вона потягнулася до Євгена Черниша, який закохався в неї. Виразними мазками письменник передає психологічний стан героїні: «Вона стояла в нових чобітках з високими каблуками, в темно-зеленій армійській сукні, що тісно облягала її стан. Вбрання було підібране вибагливо, зі смаком і явно личило їй. Не пожмакане, а випрасуване, свіже… Видно було, що вона одягла його недавно, "можливо, навіть перед тим, як іти сюди" – мимохідь відзначив Євген, і Шура, перехопивши цей Євгенів погляд, зрозуміла його саме так. Одначе не знітилася і не засоромилася від цього, а, навпаки, весело, навіть з викликом підтримала його погляд. "Так, я готувалася, – відповідали Шурині очі, – я хотіла з'явитись сюди красивою і не соромлюсь цього, і все це ради тебе" [5, с. 403].

Шура розуміла пікантність ситуації, в якій вона опинилася. З одного боку, вона намагалася зберегти пам'ять про Юрія Брянського, а з другого – її серце, вразливе та чутливе, прагнуло любові. Але вона не хотіла хапати уламків щастя. «Вона прагнула повного щастя, великого, красивого, щедрого. Щоб завжди хвилювало і перхоплювало дух так, щоб, як вічна весна, не старілось і не відцвіталось ніколи, щоб гордо витримувало будь-які удари та випробування…» [5, с. 405]. Але це природне бажання кохати і бути коханою було ілюзорне в умовах воєнних дій: «Євгенові усе ще не вірилось, що Шура зараз перебуває за кілька хвилин ходу від нього. Коли вона зникла в паруючій гущавині лісу і мокра блискуча зелень, погойдуючись, зімкнулася за її спиною, Чернишеві на мить здалося, що Шури зовсім і не було на вогневій, що все це йому привиділось. Але, оглянувшись довкола, побачив, як на всьому ще ніби лежить святковий блиск, принесений нею сюди. На покрасивілих обличчях людей, на зброї, на всій природі…» [5, с. 406].

Шура Ясногорська не квапилася зі своїми почуттями до Євгена Черниша. Вона хотіла дочекатися перемоги: «Тоді, по-моєму, все стане інакшим, – говорила Шура, поступово запалюючись від власних мрій. – Тоді все можна буде вирішувати по-новому… І, може, те, що зараз нам здається нездійсненним або гріховним, тоді стане природним і можливим. Адже ми опинились зовсім в іншій сфері, поза смертю, поза кров'ю, поза нашим муками і кошмарами… А все, що болить, чим ми зараз караємось, залишиться, як після сповіді, тут, по цей бік» [5, с. 409]. Але Шура Ясногорська не дочекалася щасливої миті. Вона загинула в останній день війни. Німець вистрілив їй у спину двома розривними кулями, коли вона перев'язувала раненого комбата. За законами мистецтва смерть її цілком логічна і випливає з тієї художньої функції, яка була призначена їй автором, – бути світлим променем у темряві жорстокості та варварства. І цей промінь згас. Але вона залишилася вірною своєму коханому, вона залишилася нареченою улюбленого командира, і письменник за українськими звичаями описав її смерть, як смерть нареченої: «А на палатці лежить горілиць якась незнайома Маковеєві дівчина. Розпатлана, спокійна, в порваних вінках, в зім'ятих погонах. Не вона! Пливе і пливе, гойдаючись, мов на туманних хвилях… Ні, це таки вона лежить, розкинувшись втомлено і незручно, у вінках, які забула зняти перед боєм!.. Немає вінків, немає цвіту – саме лиш бадилля, обшурхане, прикипіле на грудях кров'ю… Лежить як жива, неймовірно біла, неймовірно спокійна» [5, с. 453–454]. Поєднуючи українські традиції з жорстокістю війни, письменник показує, як проводжають бійці наречену свого улюбленого командира в останню путь. Ліризм і теплота зображеної сцени свідчить про уміння письменника навіть в трагічних подіях знайти світлий промінь. Тому не випадково Микола Бажан назвав О. Гончара «художником світла», «світлописцем-світлоносцем», який закохано й уважно простежує промені, що «пронизують людські істоти, що оживляють природу, що ринуть крізь космос» [2, с. 37].

Однією з визначальних рис совєтської літератури був принцип народності, за яким головними героями мали бути представники найнижчих суспільних верств. І О. Гончар не відходив від цього принципу. Поряд з командирами письменник створив оригінальні та самобутні образи простих трудівників війни, для яких війна стала тяжкою і виснажливою роботою. Але він не тільки творив певні соціальні типи, а й сконцентровував увагу на національних особливостях їхніх характерів. Колоритно та яскраво змалював письменник образи українців, для яких самовіддана праця на землі стала невід'ємною рисою їхнього менталітету: «Всі знають, що Блаженко-старший дуже запопадливий до роботи. Без неї він гине, чахне, як стебло в посуху. Роман – людина ніжної і сумирної вдачі. Коли на дозвіллі вони, мов ярмаркові лірники, заведуть, бувало з братом Денисом тільки їм самим відому пісню про "пісочок, що загортає милого слідочок", то Блаженко-старший одразу розжалобиться до сліз. При його м'якому характері іншим, зубастішим, здається, легко було б його заштовхати, перетворити в попихача, проте насміхатися з нього, скривдити його ніхто не наважується. Бо он коло міномета стоїть Денис, атлетичної будови чолов'яга років тридцяти, з вічно насупленими чорними бровами, і яструбом поглядає

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

навкруги. Спробуй-но тільки зачепи! В усяку хвилину і перед ким завгодно він ладен вступитися за свого брата» [5, с. 97]. Через пісню, через працю, через любов, через сентиментальну зворушливість, які дизгармоніюють з жахами війни, розкриває О. Гончар характери братів Блаженків.

Важливо звернути увагу на ще одну особливість творчої концепції митця. Всупереч принципам соцреалістичного реалізму, для якого найважливішими були класові протиріччя, зневага до родинних зв'язків, автор показав щиру братню любов, взаєморозуміння і взаємовиручку, утверджуючи ідею єдності українського роду. Навіть смерть Роман уявляє собі разом з братом. «І коли уява малює Романові, як вони лежать уже тут, пошматовані власною останньою гранатою, то він приймає такий кінець з мудрим спокоєм, як річ природну і неминучу. Коли треба, то треба. Це навіть краще, ніж би їх, захопивши, мордували нещадно, живцем шкварили б десь під стиртою… Тільки було йому гірко, що, мабуть, старий граф не поховає їх як треба, не посадить у головах червону калину. А так би хотілось, аби щось залишилося по ньому на землі, хоч би кущик співучої калини. Розповіла б вона вітрам про Романові думки, а буйні вітри понесли б їх через Альпи на схід…» [5, с. 86–187]. Оточений ворогами у графському маєтку, під загрозою смерті Роман Блаженно повертається думками до рідної стихії. Він жалкує, що старий граф не посадить у їхніх гловах кущик співучої калини, яка б розповіла про них та їхні подвиги буйним вітрам. У цьому епізоді виразно помітно, як О. Гончар умів органічно поєднувати жахливі картини війни з українською символікою, пісенним стилем української мови. Це виразно проявилося в мовному арсеналі художнього тексту: «Його мова запахуща, позначена народними інтонаціями й національно-українською емоційністю» [3, с. 137–138].

Зі щирим українським гумором змальований полтавчанин Хома Хаєцький, який постійно переживав, щоб під час ворожого обстрілу міна не влучила йому в поперек. Піднімаючись за допомогою каната на вершину гори, Хаєцький по-подільському приспівував: «Ой канате, канате, рідний наш брате! Прядив'яний, жалив'яний, тим ти нам дорожчий, аніж був би кутий із щирого золота! Братський канате, єднаєш ти нас до купи! Доки тебе тримаємось дружно, то ніщо нам не страшне! Як один з тобою вгору здіймається, то і всіх витягне! Як один пада, то всі його підтримають і не дадуть розбитись! Файно виходить! Добре тримаймось цього каната, братове слов'яне» [5, с. 140].

Звичайно, що канат письменник зобразив як символ дружби народів. Ця дружба відіграла свою роль у боротьбі з фашизмом – «братове слов'яне» і не тільки слов'яне спільними зусиллями подолали ворога. Але перебування в колі інших народів не заважало Хаєцькому відчувати себе українцем, міцно прив'язаним до рідної землі. Хома Хаєцький почував себе більш-менш спокійно, коли він заривався глибоко в землю: «Земле моя, матінко моя, – звертається він до неї, – з тобою мені найліпше! В тобі я, неначе в маминій пазусі!..» [5, с. 164].

Любов до Батьківщини у Хоми палка та щира: «Що то значить – Батьківщина!.. Доки маєш її – ти багатий, ти й дужий, тебе й шанують… А не дай би Бог її втратив – отоді вже, вважай, нема в тебе нічого. Що ти без неї? Подумати

страшно, Романе. Тоді б тебе і на цій фермі псами зацькували. Кварти води не дали б… Волоцюга, сказали б, байстрюк, безбатченко, най його мамі» [5, с. 221].

Звичайно, війна наклала свій відбиток на Хому Хаєцького: «Це був уже не той лукавий, дещо полохливий подоляк, який при наближенні «месершмітів» впивався зубами в землю і молив невідому силу: «Пронеси!» Він загартувався, його духовний стрижень зміцнів, і національні риси його характеру ще виразніше проявилися: «В його поведінці поступово зникли деяка запобігливість і острах і натомість з'явилась горда рішучість, упевненість, навіть зухвальство» [5, с. 229].

Хома Хаєцький відчув себе рятівником Європи: «Велич наростаючих подій і усвідомлення того, що ці неймовірні події якоюсь мірою залежать від нього безпосередньо, сповнювали Хому новою, не звіданою досі гордістю. Дивне враження, що він простий собі подоляк, зійшов на такий високий пункт, де перед ним ніхто ще не бував, не покидало його весь ранок. Коли б міг, то воскресив би всю рідню до найдальшого коліна! Хай діди та прадіди глянули б на Хомцю, що в темній хаті вродився, а в запічку зріс… Хай би пізнали в ньому того обшарпаного підпаска, що за чужим бидлом по чужих стернях спотикався… Е, де ви годні таке збагнути!.. Стоїть ниньки у всіх на виду, парадує перед народами. В різних землях його знає старе й мале. Здалеку впізнають по гвардійській ході, по зоряній пілотці!» [5, с. 419]. І тут помітно, що Хома Хаєцький вимірює та оцінює своє зростання через родову складову до найдальшого коліна. У такий спосіб письменник показує, як міцно прив'язаний українець до своєї родини, батьків, дідів і прадідів.

Перебуваючи далеко від рідного дому Хома Хаєцький не пориває духовного зв'язку з рідним Поділлям. Хаєцькому всюди ввижається Україна: «Їдучи в колоні на далекі вогневиці гаснучого заходу, Хаєцький чуйно ловив ніздрями знайомі з дитинства запахи весняних, розпарених на день полів. Пахло рідним Поділлям, прісними земляними соками, хмільною силою майбутніх урожаїв.

– Як усе тут Україну нагадує! – збуджено озирався Хома на всі боки. – Може, це ми землю вже кругом обміряли та й знову додому повертаємось?» [5, с. 331].

У будь-яку скрутну хвилину Хома повертається думками до рідної хати: «Явдошко, дружино моя люба! Сини мої, Миронцю, та й ти, малий Івасю! Чи видите ви, де ваш тато оце по світу бестається? А, де ви годні! Як увидете – серед чистого неба блискавиці на заході б'ють, то й мене між ними увидите. Як почуєте – здалека грім на голі дерева гримить, то вважайте, що татко ваш – саме в тому громі… Бо то не грім гуде, то гуде наш плацдарм» [5, с. 367].

На кожному кроці Хома Хаєцький проявляє свою українську господарність. Коли Йона відмовляється складати на віз тару від снарядів, він йому роз'яснює: «Кепський то буде старшина, Йоно, коли він хоч цвях розбазарить в оцих іноземлях. Дома нам все згодиться. Я кину, та п'ятий, та десятий – ото вже й ешелон маєш! Тисяча вагонів набереться! Зваж, скільки сюди лісу пішло та скільки теслярів працювало, щоб все це нам зготувати. Зваж, нарешті, скільки ‘’огурків’’ завод знову впакує в оцю тару!» [5, с. 422].

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

Хаєцький мав гострий зір, він усе помічав, усьому хотів дати лад, впорядкувати все якнайкраще, і як представник колгоспного господарства критикував хутірську систему та місцеву породу свиней, яка йому не подобалася. Часто він переймався і глобальними проблемами – його цікавило, куди тікатиме Гітлер, коли йому припече. І зненацька давав свої рецепти, де треба буде шукати людожера. Звичайно такий широкий діапазон думок Хоми Хаєцького привертав увагу бійців. З великим інтересом воїни спостерігали за гострими діалогами Хоми з майором Воронцовим про війну і мир, про життя і смерть, про любов і ненависть, про про шляхи розвитку людства тощо.

Як форму нерозривного зв'язку з рідною землею, О. Гончар використав у романі листування. Майор Воронцов часто писав листи головам колгоспів, секретарям райкомів, військкомам. Написав він листа до голови колгоспу, в якому працювала Явдошка – дружина Хоми Хаєцького. Хома отримав відповідь від дружини і вирішив прочитати його замполіту: «Хтомочко, мій дорогий, якби Бог дав хутчій розбити ворога і здоровому до дому прийти… Передай від мене і від діток наших щире спасибі твоїм офіцерам, що прописали нашому голові. Я тільки почула на роботі, що прибув у контору такий лист, а прийшла додому – гарба соломи на подвір'ї наче вродилася. Сам бригадир зверху на хаті, ходить, як чорногуз. Не знаю, що там таке писали їм твої офіцери, що аж на хату їх винесло… А то вже стеля падала, і по стінах текло… Хтомочко, мій дорогий, не знаю, як моє серце уривалося за тобою, я вже не могла на постіль вилізти і по світу ходити. Я кажу, чи я ще мало наплакалася, чи я ще мало набідилася, що його не чути. Буду просити, щоби-сь відписував мені щотижня і не забував, господарю мій далекий…» [5, с. 232]. Хома любив свою дружину, на яку поклав усі сімейні обов'язки, поки він визволяв Європу від фашистів, вірив він і в любов своєї Явдошки, не сумнівався в її вірності та відданості, але приділити їй більше уваги не вважав за потрібне – проблеми впорядкування звільненої Європи він вважав важливішими. І тут проявився суперечливий характер Хоми Хаєцького, який при традиційній прив'язаності до родинного укладу соромився виявляти елементарну увагу дружині – вчасно написати листа, щоб вона не хвилювалася за нього. Стихія визвольної місії вихолощувала в ньому родинне почуття.

Трилогія О. Гончара «Прапороносці» – це епохальний твір, який позначився не тільки на подальшому розвитку української літератури, а й став своєрідним інструментом ідеологічного впливу на широкі маси, бо, прославляючи визвольну місію Червоної Армії та утверджуючи перемогу більшовицьких ідеалів на Заході, письменник до певної міри реабілітував бездарну політику совєтського режиму. І в цьому плані роман цілком відповідає соцреалістичному канону. З іншого боку, на творчій концепції митця виразно позначився його український світогляд, зумовлений традиціями, звичаями, ментальністю, генетичною складовою, родинним вихованням. І завдяки цьому письменник створив художнє полотно, в якому зумів яскраво та колоритно відобразити унікальний український світ, на якому виразно позначилося його світовідчуття.

Список використаної літератури

1. *Айтматов Ч.* «Це мій брат, яким я горджусь» / Ч. Айтматов // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 243–245.

2. *Бажан М.* Слово, напоєне світлом / М. Бажан // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 37–46.

3. *Бойко Ю.* «Прапороносці» О. Гончара / Юрій Бойко // Вибране / Ю. Бойко – Мюнхен, 1971. – Т. 1. – С. 137–142.

4. *Гончар О.* Доповідь на Третьому з'їзді письменників СРСР / О. Гончар // Третій з'їзд письменників СРСР. – М., 1959. – С. 33–36.

5. *Гончар О.* Прапороносці / О. Гончар // Твори: в 6 т. / Олесь Гончар. – К., 1978. – Т. 1. – С. 51–460.

6. *Загребельний П.* Роздуми на іменини / П. Загребельний // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 70–90.

7. *Ломідзе Г.* Таємниця художнього обдарування / Г. Ломідзе // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 267–275.

8. *Мірчук І.* Історія української культури // Петров В. Українська література / Віктор Петров, дмитро Чижевський, Микола Глобенко. – Мюнхен–Львів. – С. 243–374.

9. *Мушкетик Ю.* Доля людська – доля народна / Ю. Мушкетик // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 113–120.

10. *Оскоцький В.* Монолог на захист романтики / В. Оскоцький // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 276–290.

11. *Пінчук С.* Синтез сучасного і минулого в романах Олеся Гончара / С. Пінчук // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 474–507.

12. *Погрібний А.* Олесь Гончар: Нарис творчості / А. Погрібний. – К., 1987. – 242 с.

13. *Салахян А.* Слово вірменського друга / А. Салахян // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 253–254.

14. *Сизоненко О.* Небо людської душі / О. Сизоненко // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 91–106.

15. *Шамякін І.* Від солдатських окопів до зірок / І. Шамякін // Слово про Олеся Гончара. – К., 1988. – С. 246–250.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2013
Прийнята до друку 25.04.2013

THE CREATIVE CONCEPT OF THE NOVEL «BEARERS» BY OLES' GONCHAR

Volodymyr PRACIOVYTYI

Ivan Franco National University of Lviv,
1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000

In the article «The creative concept of the novel «Bearers» by O. Gonchar the following things were analyzed: in spite of the socialist-realist canon, the writer was able to save the national spirit in his work, was able to describe the unique Ukrainian world, expressed his worldview based on the traditions, customs, mentality, genetic component, family education.

Key words: novel, romance, hero, character, the author's position.

ISSN 0130-528X. Українське літературознавство. 2013. Випуск 77

ТВОРЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА В РОМАНЕ «ЗНАМЕНОСЦЫ»

Владимир ПРАЦЬОВИТЫЙ

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000

Исследовано как писатель в рамках соцреалистического канона сумел в художественном произведении сохранить национальное лицо и воспроизвести уникальный украинский мир, на котором отчетливо сказалось его мироощущение, обусловленное традициями, обычаями, менталитетом, генетической составляющей и семейным воспитанием.

Ключевые слова: роман, романтизм, герой, образ-характер, авторская позиция.

© Працьовитий Володимир, 2013